

วัตถุมงคลพระเครื่องกับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา

SACRED AMULETS WITH THE REGISTRATION OF INTELLECTUAL PROPERTY

พระสุริยา คงคาไหว

พระมหาอภินันท์ คำหารพล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

วัตถุมงคลประเภทพระเครื่องกับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา มาจากการพิจารณาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการจัดสร้างและการเช่าบูชาวัตถุมงคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นกำเนิดของวัตถุมงคล เพื่อทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงปัญหาในการจัดสร้างและการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาวัตถุมงคลได้ดียิ่งขึ้น ก่อนที่จะนำไปวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางกฎหมายคือ ขอบเขตความคุ้มครองของงานอันมีลิขสิทธิ์ และประเด็นความเป็นผู้ทรงลิขสิทธิ์หรือเจ้าของในงานอันมีลิขสิทธิ์ รวมถึงข้อพิพาทกับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาของวัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง อันนำไปสู่ผลการวิเคราะห์จากการพิจารณาวัตถุมงคลพระเครื่องกับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญานั้น ว่าสามารถที่จะจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาได้ หากผู้ประสงค์ที่จะทำการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา เป็นผู้สร้างสรรค์วัตถุมงคลประเภทพระเครื่องรุ่นหรือพิมพ์นั้นขึ้นมาด้วยตัวเอง ด้วยเหตุผลที่ว่า การคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์เป็นไปในลักษณะการแจ้งข้อมูลพระเครื่องรุ่นหรือพิมพ์ต่าง ๆ ให้กรมทรัพย์สินทางปัญญา รับทราบเท่านั้น แต่กรมทรัพย์สินทางปัญญามีได้ตรวจสอบงานที่แจ้งข้อมูลว่าละเมิดวัตถุมงคลประเภทพระเครื่องของผู้ใดหรือไม่ หรือผู้แจ้งข้อมูลเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์วัตถุมงคลพระเครื่องในงานชิ้นนั้นเท็จจริงประการใด ดังนั้น การแจ้งข้อมูลลิขสิทธิ์กับกรมทรัพย์สินทางปัญญาจะมีประโยชน์และจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาได้ ก็ต่อเมื่อผู้ประสงค์ที่จะทำการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาเป็นผู้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้นมาด้วยตัวเองอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : วัตถุมงคล, พระเครื่อง, การจดทะเบียน, ทรัพย์สินทางปัญญา

Abstracts

Sacred object of amulet type with the registration of intellectual property from the conceptual and theoretical consideration on the creation and rent the sacred objects. Especially the origin of sacred objects in order to understand the problems in the creation and registration of intellectual property on the sacred objects better, before analyzing legal issues, it is the scope of copyright protection, and the issue of copyright or the owner of a copyrighted work. Including the dispute with the registration of intellectual property of the sacred object of amulet type, lead to the results of the analysis from consideration of the sacred amulets with the registration of intellectual property that able to register the intellectual property, If the person who wishes to register the intellectual property is the creator of the sacred object of amulet type on models or prints it by himself. The reason is that the protection under copyright law is in the form of information, models or prints to the Department of Intellectual Property only. But the Department of Intellectual Property does not check the work that informs that the abomination of the sacred object of amulet type of the work of any person, or the informer who owns the copyright sacred amulet in the piece of fact. Therefore, to inform the copyright information to the Department of Intellectual Property will benefit and register the intellectual property only if the person who wishes to register the intellectual property is the real creator of the work himself

Keywords: Sacred Object, Amulets, Registration, Intellectual Property

บทนำ

วัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง สามารถจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาได้หรือไม่ เป็นประเด็นที่คนในสังคมจำนวนไม่น้อย มีข้อสงสัยเกิดขึ้นและยังหาคำตอบไม่ได้ สำหรับพระเครื่องจากพจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง พระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ที่นับ

ถือเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย(ย่อมาจากคำว่า พระเครื่องราง) สังคมไทยกับพระเครื่องอยู่ด้วยกันมาอย่างยาวนานแล้ว ตั้งแต่เริ่มรับพระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย พระเครื่องเป็นสื่อสัญลักษณ์ของชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา และพระเครื่องนั้นยังเป็นที่พึ่งพิงในการระลึกถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรมคำสั่งสอน ด้วยความกลัวภัยต่าง ๆ ทำให้คนเราจำเป็นต้องหาและกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวพึ่งพาให้เกิดความปลอดภัย ความมั่นคง ในชีวิตและทรัพย์สินของตน ทั้งนี้ วัตถุมงคลต่าง ๆ โดยเฉพาะพระบูชาและพระเครื่อง ซึ่งมีอำนาจของพุทธคุณ ที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยเชื่อว่าพระเครื่องนั้นสามารถคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของตน ได้ ทำให้พระเครื่องเป็นที่นิยมของคนไทยมาตั้งแต่โบราณ (ณัฐวุฒิ แก้ววิมล, 2558)

ในปัจจุบันอิทธิพลด้านวัตถุได้เข้ามามีบทบาทและเจริญเติบโต ควบคู่กับความเจริญเติบโตและพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อิทธิพลด้านวัตถุมงคล ซึ่งถือเป็นวัตถุมงคลประเภทหนึ่งที่มีแนวโน้มว่าจะเพิ่มความนิยมขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากในสังคมไทยมีประชาชนนับถือศาสนาพุทธร้อยละ 95 ของประเทศ (พระเทพเวที(ประยุทธิ์ ปยุตฺโต), 2531) ซึ่งการนับถือศาสนาพุทธอาจเกิดจากการนับถือตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา หรือนับถือตามบิดามารดาตลอดจนนับถือตามความเชื่อ ประกอบกับในการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันเต็มไปด้วยความรีบเร่ง แข่งขันและความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จึงทำให้คนในสังคมรู้สึกไม่ปลอดภัยขาดความมั่นคงในชีวิต จึงเป็นผลให้มีการแสวงหาหลักประกันเพื่อให้เกิดความแน่นอนมั่นคงในชีวิต ทั้งนี้หลักประกันดังกล่าว สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท (แสง จันทร์งาม, 2534) คือ

1. หลักประกันในกฎธรรมชาติ (Natural Law) ที่ตนสามารถควบคุมได้ มีเหตุผล
2. หลักประกันเหนือธรรมชาติ (Supernatural Law) หมายถึงหลักประกันที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถทำงานได้เหนือกฎเกณฑ์ธรรมชาติ

การที่มนุษย์รู้สึกถึงความไม่แน่นอน ไม่ปลอดภัยและไม่มั่นคงในชีวิตและพยายามหาหลักประกันให้กับตัวเองถือว่าเป็นปกติธรรมดาของมนุษย์ปุถุชนโดยทั่ว ๆ ไป ปรากฏว่ามีร่องรอยความเชื่อและการนับถือในเรื่องวัตถุมงคลอยู่ในวิถีชีวิตของคนในยุคนี้ มาแต่ครั้งอดีต ดังมีหลักฐานปรากฏว่า มีการขุดพบโครงกระดูกมนุษย์โบราณหลายแห่งในสยามประเทศ ทั้งที่จังหวัดกาญจนบุรีที่บ้านเก่า หรือที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรราชธานี พบว่าโครงกระดูกเหล่านั้นที่

รอบคอบมีลูกปัด มีเปลือกหอยแครงเจาะรูร้อยเป็นกำไล แต่ที่บ้านเชียงยังพบว่ามีกำไลลูกกระพรวนทำด้วยสัมฤทธิ์จำนวนมากใช้คล้องคอ คล้องมือ ข้อเท้า หัวเข่า แท้จริงของเหล่านั้นล้วนเป็นเครื่องรางของขลังที่มนุษย์ยึดว่าเป็นเครื่องช่วยให้พ้นจากอันตรายต่าง ๆ ตลอดจนเชื่อว่าทำให้ฟื้นคืนชีพได้อีกเมื่อตายไปแล้ว (สรพล โสภิตกุล, 2544)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับวัตถุมงคลหรือเครื่องรางของขลังเป็นรูปแบบหนึ่งของศรัทธาของมนุษย์ที่มีมาแต่ครั้งอดีต โดยได้นำเอาวัตถุสิ่งหนึ่งที่พอใจแล้วรับเอามาเป็นเครื่องหมายในตระกูลและเผ่าของตน ซึ่งเรียกว่า การเชื่อเครื่องหมายและเครื่องราง (Totemism) (เสถียร พันธะรังสี, 2521) ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการเชื่อถือเช่นนี้ นับว่ามีประโยชน์ในหลายด้าน เช่น การสร้างเสริมความสามัคคีในหมู่คณะหรืออาจก่อให้เกิดกระแสแห่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติหรือสัตว์บางชนิด เช่น ในประเทศอินเดีย ถือว่านกยูงและลิงเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์จึงมีข้อห้ามไม่ให้ทำร้ายสัตว์เหล่านั้น เป็นต้น

แต่ในปัจจุบัน ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อวัตถุมงคลได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก ทำให้การสร้างวัตถุมงคลประเภทพระเครื่องในปัจจุบันได้กลายมาเป็นสินค้าประเภทหนึ่ง ที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” ซึ่งมีผลต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ประชาชนส่วนมากเปลี่ยนจากความศรัทธามาเป็นการบริโภคนิยม เห็นวัตถุมงคลเป็นที่พึงพาทางใจ มุ่งหาความสำเร็จจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หลงใหลในไสยศาสตร์ ในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้การสร้างและการเช่าบูชาวัตถุมงคลในยุคปัจจุบันกลายมาเป็น “ธุรกิจพุทธพาณิชย์” ซึ่งในอดีตธุรกิจประเภทนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมไทยและในต่างประเทศ (ยิ่งเทพ จันทรังษี, 2538)

ในการจัดสร้างวัตถุมงคลในอดีตนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาแต่ในปัจจุบันวัตถุประสงค์ของการสร้างวัตถุมงคลแตกต่างไปจากเดิม โดยจะเห็นได้ว่าแทบไม่มีวัตถุมงคลของวัดใดเลยที่แสดงวัตถุประสงค์ที่จะสร้างเพื่อหารายได้มาสมทบทุนสร้างสิ่งต่าง ๆ หรือซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์ หรือสร้างเพื่อเป็นกองทุนสำหรับอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งบ่อยครั้งที่หลาย ๆ วัดไม่มีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างวัตถุมงคลเลย และด้วยแรงศรัทธาและความนิยมของผู้บริโภคในปัจจุบันทำให้นักลงทุนหรือนักธุรกิจหันมาสนใจลงทุนในธุรกิจการค้าวัตถุมงคลประเภทพระเครื่องมากขึ้น ด้วยว่าเป็นสินค้าที่มีต้นทุนในการผลิตไม่สูง แต่มีกำไรในการจำหน่ายสูงคุ่มทุน อีกทั้งในปัจจุบันยังไม่มีมาตรการหรือกฎหมายใด ๆ เข้ามาควบคุมธุรกิจประเภทนี้ ไม่ว่าจะเป็นมาตรการในการควบคุมการจัดสร้าง

มาตรการในการควบคุมการเข้าบูชาวัดดุมงคล เช่น ด้านราคา ด้านการโฆษณา หรือแม้กระทั่ง มาตรการในการจัดเก็บภาษี ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้กลไกทางธุรกิจชักนำให้กลุ่มผู้ประกอบการ ธุรกิจประเภทนี้สามารถประกอบธุรกิจอย่างไรก็ได้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและหมู่คณะ ทั้งนี้ด้วยสภาพข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกับธุรกิจพุทธพาณิชย์ในปัจจุบัน ส่งผลให้ไม่นานมานี้มีการฟ้องร้องดำเนินคดีเกี่ยวกับการจัดสร้างและจำหน่ายวัตถุมงคล โดยพนักงานอัยการยื่นฟ้อง นายสิทธิกรหรือเสี่ยอู๊ด บุญฉิมกับพวกต่อศาลอาญา ในข้อหาร่วมกันหลอกลวงประชาชนด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จและปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้ง โดยจำเลยทั้งสองร่วมกันจัดสร้างพระเครื่องใช้ชื่อว่า “สมเด็จพระนพรัตน์” และจำเลยทั้งสองได้ร่วมกันโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อจำหน่ายหรือขายพระสมเด็จดังกล่าวทางสื่อต่าง ๆ ให้ปรากฏแก่ประชาชนว่า มูลนิธิอัฐมราชานุสรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้มีโครงการสร้างอุโบสถ “สองกษัตริย์” ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 8 และรัชกาลที่ 9 (ศาลอาญา , 2561) จากกรณีดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นถึงปัญหาเกี่ยวกับมาตรการในการควบคุมดูแลการจัดสร้าง การเข้าบูชาวัตถุมงคลและการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา เช่น ปัญหาเกี่ยวกับผู้มีสิทธิหรือผู้ที่สามารถสร้างวัตถุมงคล เนื่องจากในปัจจุบันมีการสร้างวัตถุมงคลขึ้นมาเป็นจำนวนมาก ทั้งจากวัดเป็นผู้ริเริ่มสร้างและปลุกเสกจากพระเกจิอาจารย์ของวัดเองแล้วจึงนำออกให้ประชาชนเข้าบูชาตนเอง หรือเป็นกรณีที่มีหน่วยงาน บริษัท ห้างร้านต่าง ๆ สร้างวัตถุมงคลขึ้นมา แล้วมาติดต่อกับทางวัดเพื่อขอให้พระสงฆ์หรือเกจิอาจารย์ทำพิธีปลุกเสกให้ หรือแม้กระทั่งเข้ามาเป็นนายทุนให้กับวัดในการจัดสร้างวัตถุมงคลแล้วนำออกให้ประชาชนเข้าบูชา โดยไม่มีการปลุกเสก เป็นต้น จึงทำให้เกิดปัญหาวัตถุมงคลปลอม วัตถุมงคลไม่มีคุณภาพเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังทำให้เกิดความสับสนแก่ผู้บริโภคในการบริโภค (ศศิวิมล สิทธิโชค, 2557)

แนวคิดเรื่องวัตถุมงคลพระเครื่อง

ในบทความนี้ แนวคิดเรื่องวัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง จะเป็นการศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการจัดสร้างและการเข้าบูชาวัตถุมงคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นกำเนิดของวัตถุมงคล เพื่อทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงปัญหาในการจัดสร้างและการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาวัตถุมงคลได้ดียิ่งขึ้น ก่อนที่จะนำไปวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทาง

กฎหมายที่เกี่ยวข้องอันจะนำไปสู่การวิเคราะห์วัตถุมงคลพระเครื่อง กับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา ในหัวข้อต่อ ๆ ไป

วัตถุมงคลประเภทพระเครื่องนอกจากเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนที่หามาไว้เพื่อบูชาตามความเชื่อและความศรัทธาแล้ว ในปัจจุบันจากกระแสความนิยมของประชาชนต่อวัตถุมงคลทำให้มีการจัดสร้างและจำหน่ายเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นรูปแบบของธุรกิจทางศาสนา หรือมักนิยมเรียกกันว่า “พุทธพาณิชย์” โดยการประกอบธุรกิจประเภทนี้ยังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่เข้ามาควบคุมดูแล ดังนั้นการศึกษาถึงประวัติความเป็นมารวมถึงอิทธิพลของวัตถุมงคลประเภทพระเครื่องที่มีต่อสังคมไทย จะทำให้การศึกษาปัญหาในการจัดสร้างและจำหน่ายวัตถุมงคลมีความเข้าใจและสามารถวิเคราะห์ปัญหาในกรณีดังกล่าวได้ดีขึ้น

ความเป็นมาของวัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง

วัตถุมงคลในทางพระพุทธศาสนา สามารถแยกออกได้เป็นสองประเภทคือ พระเครื่องหรือพระพิมพ์ และเครื่องราง ซึ่งในบทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะประเภทลักษณะและความเป็นมา ของวัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง ดังนี้ (พระมหามานตรี วสุโก(ป้อมสุข), 2542)

พระเครื่อง ประวัติความเป็นมาของการกำเนิดพระเครื่อง คำว่า “พระเครื่อง” กับ “พระพิมพ์” ถ้ากล่าวในแง่ของวัตถุแล้ว ถือว่าเป็นสิ่งเดียวกันแต่ถ้าพิจารณาจากอายุพระเครื่องจะเป็นวัตถุที่เกิดขึ้นมาใหม่ มีอายุไม่เกินสมัยรัตนโกสินทร์ในขณะที่พระพิมพ์นั้น มีอายุเก่าแก่มากตั้งแต่สมัยทวารวดี หรือศรีวิชัย แต่ในปัจจุบันเมื่อพูดถึงพระเครื่องก็มักหมายรวมถึงพระพิมพ์ด้วย ยังมีเพียงนักวิชาการทางโบราณคดีเท่านั้น ที่ยังเรียกว่า พระพิมพ์ เพื่อให้มองเห็นความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ระหว่างพระเครื่องกับพระพิมพ์ เช่น ในด้านวัตถุประสงค์ด้านความเชื่อ เป็นต้น เพราะฉะนั้นวิชาการเหล่านี้ เห็นว่า “พระเครื่อง” นั้นถูกกำหนดให้เรียกกันในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง ส่วนพระพิมพ์นั้นในสมัยที่มีการสร้างกันก็ไม่ปรากฏว่าเรียกกันว่าอย่างไร แต่ที่เรียกกันว่าพระพิมพ์ เนื่องมาจากพบพระพิมพ์พร้อมด้วยแม่พิมพ์ในกรุต่าง ๆ และใช้เรียกกันมาก่อนคำว่า “พระเครื่อง” ด้วย

ความหมายของพระเครื่องที่ใช้เรียกกันในปัจจุบันนี้ น่าจะมาจากคำว่า เครื่องรางของขลังนั่นเอง เพราะเป็นคำที่ใช้ควบคู่กันมากับสังคมไทยแต่โบราณแล้ว เครื่องรางของขลังนั้นเป็นความเชื่อด้านไสยศาสตร์ การใช้เวทมนตร์คาถา เพื่อป้องกันอันตรายอันเกิดจากการกระทำของสิ่งเหนือธรรมชาติหรืออันตรายต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยพื้นฐานเดิมของ

สังคมไทยก็มีความเชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลังอยู่แล้ว เมื่อมานับถือพระเครื่อง จึงทำให้มีความเชื่อโน้มน้าวไปในแบบฉบับของเครื่องรางของขลังในที่สุด กล่าวคือ เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์สามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้ด้วยอำนาจของพระเครื่องที่มักเรียกว่า พุทธคุณ เป็นต้นนั่นเอง ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ตรงกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่ชาวพุทธปัจจุบันก็ยังคงมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่เป็นจำนวนมาก

ในสังคมไทยนั้น การนำเอาพระพิมพ์มาเป็นเครื่องราง หรือพระเครื่องนี้ เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นทีหลัง เพราะในสมัยสุโขทัยหรือแม้กระทั่งสมัยอยุธยาเองก็ไม่ปรากฏว่า มีความเชื่อเรื่องพระเครื่องแต่อย่างใด จะมีก็แต่ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เช่น ผ้ายันต์ ผ้าประเจียด ตะกรุด เป็นต้น ซึ่งในสมัยก่อนที่จะมีพระเครื่องนั้น คนไทยไม่นิยมเอาพระพุทธรูปเข้าบ้าน เพราะเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่บริสุทธิ์ควรอยู่ที่วัดไม่ใช่บ้านเรือน การนำเข้ามาในบ้านอาจทำให้เป็นอัมภกมลได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อสำรวจและศึกษาจากหลักฐานทางโบราณคดีตั้งแต่ก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นไป จึงไม่พบเห็นบรรดาพระพิมพ์หรือพระพุทธรูปในบริเวณที่อยู่อาศัยของบุคคลที่เป็นสามัญชนเลย แม้กระทั่งเชื่อกันว่าเป็นวังของกษัตริย์และเจ้านาย ยกเว้นว่าวังหรือพระราชวังนั้นจะถูกยกให้เป็นวัด เช่น พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ตอนสิ้นรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์เป็นตัวอย่างความเชื่อในเรื่องไม่นำพระเข้าบ้านเรือนน่าจะยังสืบเนื่องอยู่จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 4 จึงมีการเปลี่ยนแปลง เพราะอิทธิพลแนวคิดใหม่ ๆ ที่ได้รับมาจากทางตะวันตก ดังจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีบทบาทหลายประการในการเปลี่ยนแปลงประเพณี พิธีกรรม โดยทรงอ้างเหตุผลที่เป็นวิทยาศาสตร์ประกอบ ในสมัยนี้เองที่มีการเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปและรูปเคารพที่ศักดิ์สิทธิ์ตามวัดวาอารามที่ร้างและจากที่สิ่งต่าง ๆ มายังกรุงเทพฯ อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะพวกเจ้านายและขุนนางก็มีส่วนร่วมด้วย (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2505) ซึ่งอันที่จริงการย้ายพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้เคยเกิดขึ้นมาแล้วเช่น ในสมัยรัชกาลที่ 1 ที่โปรดให้ย้ายพระพุทธรูปจากเมืองสุโขทัยและเมืองอยุธยา มาเก็บไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามหรือวัดโพธิ์ เป็นต้น แต่ถึงอย่างไรก็มีใช่เป็นการนำเข้ามาเก็บไว้ในบ้านแต่อย่างใด ครั้งรัชกาลที่ 4 นี้ คงมีการนำสิ่งเหล่านี้เข้าวังและเข้าบ้านกันแล้ว และระยะนี้เองก็เกิดความนิยมในเรื่องการเล่นของเก่ากันขึ้น ดังนั้นจึงทำให้เกิดการขุดค้นกรุพระเจดีย์ร้างและโบสถ์ตลอดจนโบราณสถานต่าง ๆ กันอย่างแพร่หลาย มีทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย เพื่อที่จะได้พระพุทธรูปบูชาและสิ่งที่แสวงหากัน

มากที่สุดก็คือ พระพิมพ์หรือพระเครื่องนั่นเอง เนื่องจากในสมัยนั้นเข้าใจว่าพระพิมพ์นั้นได้ถูกกำหนดให้เป็นพระเครื่องไปแล้วในการอุปโลกน์พระพิมพ์ให้เป็นพระเครื่องนั้น ก็เพราะในช่วงเวลานั้นได้เกิดความนิยมในพระกริ่งขึ้นมา ซึ่งในเรื่องนี้ ศรีศักร วัลลิโภดม ได้กล่าวว่า “เหตุที่พระพิมพ์กลายเป็นพระเครื่องไปก็เพราะมีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในระบบการทำเครื่องรางของขลังขึ้นในช่วงเวลานั้นหรือก่อนหน้านั้น นั่นก็คือ เกิดความนิยมในเรื่องพระกริ่งขึ้น” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2527) ซึ่งพระกริ่งที่เป็นต้นตำรับนั้น สร้างโดยคณาจารย์ชาวอิตต์ โดยพระกริ่งดังกล่าวสร้างเป็นรูปโกลีชัยคุรุ อันสมบูรณ์ด้วยพุทธภาวะและประกอบด้วยกฤตยาคมต่าง ๆ ตามคัมภีร์มนตรยานของฝ่ายมหายาน ที่เรียกว่า “จตุอาถรรพ์” อันได้แก่ สร้างความเมตตา มหานิยม ปราบศัตรู และเพิ่มพูนความสงบสุขสมบูรณ์สวัสดิให้แก่ผู้มีไว้ครอบครอง (ดวงธรรม โชนเชตประทีป, 2513) ส่วนพระกริ่งที่คนไทยเริ่มให้ความนิยมคือ พระกริ่งตักแตน ซึ่งเป็นพระกริ่งแบบเขมร ต่อมาได้มีการสร้างพระกริ่งแบบไทยขึ้น เช่น พระกริ่งปวเรศ พระกริ่งปรมา พระกริ่งวชิรญาณ เป็นต้น อันมีกิตติศัพท์เลื่องลือในเรื่องพุทธคุณอยู่ยงคงกระพันและตัดรึงขาด เป็นต้น

สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการทำให้สังคมไทยมีความเชื่อในลักษณะของ “พระเครื่อง” และสร้างพระเครื่องหลาย ๆ รูปแบบนี้น่าจะได้แก่ “พระกริ่ง” โดยที่พระกริ่งนี้มีพุทธคุณในด้านต่าง ๆ ตามคำเลื่องลือกัน เช่น สร้างความเมตตา มหานิยม อยู่ยงคงกระพันและทำให้ผู้มีอยู่ในความครอบครองมีความเจริญก้าวหน้า เป็นต้น ซึ่งต้องตามลักษณะนิสัยคนไทย ที่มีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้อยู่เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จึงทำให้เกิดความนิยมในพระกริ่งขึ้นมาในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้โดยไม่ยากนัก อันนำไปสู่การสร้างพระกริ่ง และพระเครื่องรูปแบบต่าง ๆ มากมาย อย่างเช่นในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พระกริ่งที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของพระเครื่องนั้น มีลักษณะที่แตกต่างไปจากเครื่องรางของขลังในระบบความเชื่อทางไสยศาสตร์ทั่ว ๆ ไป นั่นก็คือ พระกริ่งถือว่าเป็นวัตถุทางไสยขาว มากกว่าไสยดำ คำว่า “ไสยขาว” ก็คือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่เน้นในเรื่องคุณความดีและการแก้ไขป้องกันสิ่งชั่วร้ายอันอาจเกิดจากการกระทำของไสยดำ ที่เป็นไสยศาสตร์ที่เน้นการทำลายล้างและการทำผิดศีลธรรม ดังนั้นการเกิดพระกริ่งขึ้นก็คือการนำเอาพุทธคุณมาผนวกกับเรื่องของไสยขาวนั่นเอง และนี่คือต้นเค้าที่มาของการเกิดพระเครื่องขึ้น

นับว่าเป็นพัฒนาการในระบบความเชื่อไสยศาสตร์ที่เรียกว่า “ไสยขาว” โดยแท้จริง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2527)

ยุคสมัยของวัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง

ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีพระสงฆ์บางรูปเริ่มจัดสร้างพระเครื่องขึ้นสำหรับแจกจ่ายให้ผู้เคารพศรัทธานำติดตัวโดยตรง ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงค่านิยมและความเชื่อเดิมอย่างแท้จริง พระสงฆ์ที่ได้จัดทำพระกริ่ง (พินิจ สุริยาบุตร, 2537) เช่น สมเด็จพระญาณสังวรญาณกรณ ได้จัดสร้างพระกริ่งครั้งแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2409 เพื่อถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และบรรดาเชื้อพระวงศ์ในสมัยนั้น

จุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดซึ่งเป็นเหตุให้มีการจัดสร้างพระเครื่องแจกจ่ายเป็นไปอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ คือการสร้างพระพิมพ์โดยรูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่างไปจากที่เคยมีมาก่อนของ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี) (บุษยเทพย, 2528) อดีตเจ้าอาวาสวัดระฆังโฆษิตาราม ซึ่งได้จัดสร้างพระพิมพ์ขึ้นเพื่อการแจกจ่ายให้ผู้ที่นับถือศรัทธานำไปใช้ติดตัวโดยตรงและได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงตลอดมา เนื่องจากผู้สร้างเป็นพระสงฆ์ที่ประชาชนจนถึงพระมหากษัตริย์ในขณะนั้นให้ความเคารพนับถืออย่างมาก และเป็นพระพิมพ์ที่จัดสร้างด้วยส่วนผสมที่แปลกใหม่ ตลอดจนแบบแม่พิมพ์ที่มีรูปลักษณะเป็นเอกลักษณ์ซึ่งออกแบบโดยหลวงวิจารณ์เจียรนัย นายช่างหลวงสมัยรัชกาลที่ 4 หลังจากนั้นเป็นต้นมา พระสงฆ์ร่วมสมัย หรือบรรดาศิษย์ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี) ก็ได้ยึดถือทั้งรูปแบบการจัดสร้างพระพิมพ์และคตินิยมในการแจกจ่ายพระพิมพ์แก่ผู้ประสงค์จะได้รับไว้สักการบูชา มิได้สร้างเพื่อสืบทอดศาสนาโดยการบรรจุไว้ในสถานที่สำคัญทางศาสนาเพียงอย่างเดียวเหมือนเช่นในอดีต

เหตุที่ทั้งพระกริ่งและพระพิมพ์ ได้กลายมาเป็นพระเครื่องนั้นมีข้อแตกต่างจากบรรดาวัตถุเคารพหรือวัตถุศักดิ์สิทธิ์ทางไสยศาสตร์ที่มีมาก่อนไม่ว่าจะเป็นผ้ายันต์ ผ้าประเจียด แหวนลงอาคม หรือตะกรุด เหตุเพราะผู้บูชาไม่จำเป็นต้องเรียนรู้และระมัดระวังในเรื่องกฎเกณฑ์ให้เคร่งครัด ดังนั้นจึงเหมาะแก่คนทั่วไปที่จะนำติดตัวไปในที่ต่าง ๆ ได้ง่าย เพียงแต่ตั้งจิตอธิษฐานหรือบิณฑบาตและสวดอ้อนวอนขอความคุ้มครองก็เพียงพอ จึงอาจนับเป็นวัตถุมงคลทางศาสนาก็ได้หรือทางไสยศาสตร์ก็ได้ในเวลาเดียวกัน

ดังนั้น การนำพระเครื่องติดตัวและนำเข้าไปในบ้านหรือที่อยู่อาศัยของคนทั่วไปเพิ่งเกิดขึ้นประมาณ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ลงมา ก่อนหน้านี้นั้น ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ หรือสมัยกรุงธนบุรี รวมถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงไม่ปรากฏนำพระเครื่องติดตัวและนำเข้าไปในบ้านหรือที่อยู่อาศัยของคนทั่วไป ด้วยเหตุที่ว่าในช่วงเวลาดังแต่สมัยรัชกาลที่ 3 และที่ 4 นั้นเป็นช่วงเวลาสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยช่วงหนึ่ง เนื่องจากการมีผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ในบ้านเมือง นอกจากนั้นยังมีการติดต่อกันภายนอกทั้งทางด้านตะวันออกและตะวันตกอย่างกว้างขวาง ทำให้ความรู้และความคิดของคนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากในเรื่องนี้ รองศาสตราจารย์ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้แสดงความเห็นไว้ในหนังสือพระเครื่องในเมืองสยามว่า นักวิชาการคนสำคัญ เช่น ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ นับได้ว่าเป็นท่านแรก ๆ ที่สังเกตในเรื่องนี้และแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นรูปธรรมไว้ในเรื่องโลกของนางนพมาศ จึงอาจกล่าวได้ว่ายุคนี้มีลัทธิประเพณีและคติความเชื่อทางศาสนา และไสยศาสตร์เกิดขึ้นอีกหลายอย่าง

การนับถือพระกริ่งหรือพระเครื่อง ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อในเรื่องการไม่เอาพระพุทธรูปเข้าบ้าน มาเป็นการอนุโลมให้เข้าบ้านได้นั้น มีผลไปถึงเรื่องการสะสมของเก่าที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวต่างประเทศทางตะวันตก และการขุดพบกรุสมบัติเก่าตามวัดร้างและโบราณสถานต่าง ๆ เพราะพระพุทธรูปที่พบตามกรุสมบัตินั้น นอกจากนำเข้าบ้านไปเป็นพระบูชาในบ้านแล้ว และพวกพ่อค้าคบค้ากับนิยมนสะสมของเก่ากันอย่างแพร่หลาย ผลที่ตามมาก็คือ การเกิดร้านค้าของเก่าขึ้นในสมัยหลัง ๆ ลงมา

ส่วนพระพิมพ์ที่เป็นของที่พบควบคู่ไปกับพระบูชา และสมบัติในกรุในชั้นแรก เป็นของไม่มีราคาค่างวด เพราะไม่ปรากฏอยู่ในบรรดาของเก่าที่ขายกันตามร้านค้าของเก่า แต่ต่อมาเนื่องจากอิทธิพลของพระกริ่งและพระเครื่อง ที่ผู้คนถือเป็นเครื่องรางของขลัง ดังได้กล่าวมาแล้ว พระพิมพ์เหล่านี้ก็ได้กลายเป็นพระเครื่องไป พระพิมพ์รุ่นแรก ๆ ที่นับถือกันว่าเป็นพระเครื่องก็คือ พระรอดลำพูนที่พบในภาคเหนือ รวมทั้งพระพิมพ์สมัยลพบุรี ที่พบในเมืองลพบุรี และจังหวัดใกล้เคียง

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับทางด้านไสยศาสตร์และพระเครื่องตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ง่าย ๆ หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงมาจากองค์พระมหากษัตริย์ ผู้เป็นพระประมุขสูงสุดของบ้านเมืองในสมัยนั้น ทั้งนี้ก็เพราะพระบาทสมเด็จพระ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเป็นผู้นำในหลาย ๆ ด้านในการเลิกคดียและประเพณีบางอย่างแต่โบราณ แล้วทรงสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นแทนที่ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับกาลเวลาในสมัยนั้นและเพื่อให้เป็นวิทยาศาสตร์แบบตะวันตกมากขึ้น อีกประการหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นจอมปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา อันเนื่องจากการที่พระองค์ทรงผนวชหลายพรรษา ก่อนจะเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์จึงมักจะทรงนำเอาสิ่งที่เป็นพุทธคุณมาปรับใช้และแก้ไขปัญหามากมาย ๆ ประการทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่นการตั้งคณะธรรมยุติกนิกายขึ้นมา เพื่อให้มีการศึกษาพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมเช่น การสร้างพระสยามเทวาธิราชขึ้นเป็นต้น

เพราะฉะนั้น พระเครื่องน่าจะปรากฏขึ้นแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ลงมาโดยการเกิดมีพระกริ่งก่อนแล้วต่อมาจึงมีการนำเอาพระพิมพ์ที่เป็นของโบราณตามกรุของวัดจากเมืองต่าง ๆ

การสร้างพระเครื่องหรือพระพิมพ์ขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัย นับได้ว่าเป็นวิวัฒนาการของการสร้างพระเครื่องที่มีความต่อเนื่องกันมานับเป็นพันปีมาแล้วและการสร้างพระเครื่องในแต่ละยุคสมัยนั้น มีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ที่เป็นแบบฉบับของตนเอง เช่น สมัยทวารวดี มีลักษณะที่คล้าย ๆ ไปทางอินเดียมาก เพราะได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ดังนั้นพระพุทธรูปหรือพระเครื่องต่าง ๆ ก็มีลักษณะความงามหรือลักษณะทางด้านพุทธศิลป์ที่เป็นแขนงอินเดียสมัยศรีวิชัย ในสมัยนี้พระพุทธรูปและพระเครื่องหรือพระพิมพ์มีพุทธลักษณะที่งดงามอ่อนช้อยเห็นแล้วทำให้จิตใจสงบเย็น สมัยสุโขทัย สมัยนี้นับว่าเป็นยุคทองของพุทธศาสนา เป็นยุคที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองที่สุด ผนวกกับในยุคนี้นี้ที่บ้านเมืองมีความสงบสุขไม่มีเหตุการณ์สงครามต่าง ๆ จึงทำให้ศิลปินเป็นผู้สร้างสรรค์ด้านพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธรูปและพระพิมพ์ต่าง ๆ บรรจงทำให้อย่างงดงามประณีตวิจิตร อย่างที่ยุคไหนไม่เคยมีมาก่อน ศิลปะที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปในสมัยสุโขทัยนี้ถือว่าเป็นศิลปะชั้นสูง โดยเฉพาะด้านพุทธศิลป์

ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ ถือว่า มีแบบฉบับในการสร้างพระเครื่องที่เป็นของตนเองและถือว่าเป็นยุคทองของพระเครื่องอย่างแท้จริง เนื่องจากได้มีการสร้างพระเครื่องกันอย่างเป็นระบบ และมีจำนวนมากกว่าที่จะนับได้ ซึ่งมีการจัดสร้างกันเกือบทุกวัด หรือแม้แต่ที่มีใช้วัดก็มี การสร้างด้วย เช่น หน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยงานเอกชน หรือแม้แต่บริษัทใหญ่ ๆ ก็มีการจัดสร้างด้วย วัตถุประสงค์อันแตกต่างกันออกไป และในปัจจุบันก็ปรากฏว่าพระเกจิอาจารย์เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ต่างรูปต่างก็จัดสร้างพระเครื่องในรูปแบบของตน ด้วยวัตถุประสงค์ที่

ต่างไปจากสมัยก่อน และยิ่งไปกว่านั้นการสร้างพระเครื่องในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ มีการสร้างในเชิงธุรกิจ คือสร้างเพื่อการค้าหวังกำไร ทำให้เกิดศูนย์พระเครื่องขึ้นอย่างมากมาย ทำให้ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกล่าวว่ายุคนี้เป็นยุคพุทธพาณิชย์

อย่างไรก็ตาม การสร้างพระเครื่องของแต่ละยุคสมัยนั้นก็เห็นสภาพสังคม การเมือง หรือแม้แต่ประวัติศาสตร์ในอดีตและปัจจุบันได้อย่างดี ว่าเป็นอย่างไร มีความเป็นอยู่อย่างไร เจริญในด้านไหน และสภาพสังคมในขณะนั้นเป็นอย่างไร เช่น สมัยสุโขทัยพุทธศิลปะในยุคนี้ แสดงให้เห็นว่าสังคมอยู่อย่างสงบสุข ไม่มีสงคราม เป็นสังคมที่อุดมสมบูรณ์พร้อมทุกอย่าง ศิลปินผู้สร้างจึงได้สร้างพระพุทธรูปปฏิมากรได้อย่างประณีตงดงาม สร้างด้วยร่างกายและแรงใจที่สะอาดบริสุทธิ์ ด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนา พุทธศิลป์ที่ออกมาจึงมีความงดงามกว่าสมัยอื่น ๆ เป็นต้น ส่วนสมัยรัตนโกสินทร์ หรือสมัยปัจจุบันนี้ ถือว่าอยู่ในยุคที่เจริญทางด้านวัตถุนิยมเกินไป การสร้างพระเครื่องจำนวนมากมายในปัจจุบันแทนที่จะมองว่าเป็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา แต่กลับเป็นตรงกันข้ามคือ แสดงถึงสภาพสังคมที่อ่อนแอมีความเชื่อที่มั่วๆไร้เหตุผล อยู่กับวัตถุเหล่านี้(พระเครื่อง) ทั้ง ๆ ที่ยุคนี้เป็นยุควิทยาศาสตร์เป็นยุคที่ต้องการคำอธิบายที่ประกอบด้วยเหตุผลอย่างมีระบบและมีหลักในกระบวนการคิด กระบวนการเชื่อ (ศศิวิมล สิทธิโชค, 2557)

สรุปว่า วัตถุมงคล ในศาสนาพุทธ หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า “พระเครื่อง” กับ “พระพิมพ์” คือรูปสมมุติของพระพุทธเจ้าที่มีขนาดเล็ก สร้างเพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า และเพื่อสืบทอดพระศาสนา จุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดซึ่งเป็นเหตุให้มีการจัดสร้างพระเครื่องแจกจ่ายเป็นไปอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ คือการสร้างพระพิมพ์โดยรูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่างไปจากที่เคยมีมาก่อน ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี) ซึ่งได้จัดสร้างพระพิมพ์ขึ้นเพื่อการแจกจ่ายให้ผู้ที่นับถือศรัทธานำไปใช้ติดตัวโดยตรงและได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงตลอดมา เนื่องจากผู้สร้างเป็นพระสงฆ์ที่ประชาชนจนถึงพระมหากษัตริย์ในขณะนั้นให้ความเคารพนับถืออย่างมาก และพระเครื่องน่าจะปรากฏขึ้นแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ลงมาโดยการเกิดมีพระกริ่งก่อนแล้ว ต่อมาจึงมีการนำเอาพระพิมพ์ที่เป็นของโบราณตามกรุของวัดจากเมืองต่าง ๆ มาเป็นเครื่องรางของขลัง ในสมัยศรีวิชัยพระพุทธรูปและพระเครื่องหรือพระพิมพ์มีพุทธลักษณะที่งดงามอ่อนช้อย เห็นแล้วทำให้จิตใจสงบเย็น สมัยสุโขทัย สมัยนั้นนับว่าเป็นยุคทองของพุทธศาสนา เป็นยุคที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองที่สุด ผนวกกับในยุคนี้ที่บ้านเมือง

มีความสุขไม่มีเหตุการณ์สงครามต่าง ๆ จึงทำให้ศิลปินเป็นผู้สร้างสรรค์ด้านพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธรูปและพระพิมพ์ต่าง ๆ บรรจงทำให้อย่างงดงาม ประณีตวิจิตร อย่างที่ยุคไหนไม่เคยมีมาก่อน ศิลปะที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปในสมัยสุโขทัยนี้ถือว่าเป็นศิลปะชั้นสูง โดยเฉพาะด้านพุทธศิลป์ ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ ถือว่า มีแบบฉบับในการสร้างพระเครื่องที่เป็นของตนเองและถือว่าเป็นยุคทองของพระเครื่องอย่างแท้จริง เนื่องจากได้มีการสร้างพระเครื่องกันอย่างเป็นระบบ และมีจำนวนมากว่าที่จะนับได้ ซึ่งมีการจัดสร้างกันเกือบทุกวัด หรือแม้แต่ที่มีใช้วัดก็มี การสร้างด้วย เช่น หน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยงานเอกชน หรือแม้แต่บริษัทใหญ่ ๆ ก็มีการจัดสร้างด้วย สมัยปัจจุบันนี้ ถือว่าอยู่ในยุคที่เจริญทางด้านวัตถุนิยมไป การสร้างพระเครื่องจำนวนมากภายในปัจจุบันทำให้มีการลอกเลียนแบบกันในพระเครื่องพิมพ์ต่าง ๆ จนบางครั้งมีข้อพิพาทเรื่องกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของ การออกแบบ หรือผู้สร้างสรรค์ คือผู้ทำหรือผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ในพระเครื่องอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ ในกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ตามมาตรา 4 ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ซึ่งในบทความนี้จะได้พิจารณาต่อไปใน วัตถุมงคลพระเครื่อง กับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญานั้นต่อไป

วิเคราะห์วัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง กับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา

การพิจารณาวัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง กับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญานั้น ว่าสามารถที่จะจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาได้หรือไม่ ต้องการนำเสนอว่าสิ่งนั้นสามารถกระทำได้ในตัวของมันเอง หรือมีเงื่อนไขอื่นประกอบ โดยที่ผ่านมาได้พิจารณาวัตถุมงคลพระเครื่องในบางแง่มุมไปแล้ว แต่ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญานั้น จะพิจารณาบนสถานะ เหล่านี้คือ

การจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาว่าด้วยเรื่องลิขสิทธิ์

เมื่อกล่าวถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับลิขสิทธิ์ โดยกล่าวถึงลักษณะการคุ้มครอง อายุการคุ้มครอง รวมถึงข้อพึงระวังเมื่อคัดลอก ทำซ้ำ หรือเลียนแบบ ดัดแปลงงานของผู้อื่น สำหรับบทความนี้ ขอนำเสนอแง่มุม ที่เกี่ยวข้องกับลิขสิทธิ์ในทราบต่อเนื่องกันไป (กล้วย กัลยาณมิตร, 2561)

ขอบเขตความคุ้มครองของงานอันมีลิขสิทธิ์

ลิขสิทธิ์อยู่ภายใต้ข้อตกลงตาม สนธิสัญญากรุงเบิร์น ซึ่งเป็นสนธิสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ โดยประเทศภาคีสมาชิกในสนธิสัญญานี้ได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์เสมอเหมือนกัน เสมือนว่าทุก ๆ ประเทศสมาชิกเป็นประเทศเดียวกัน เช่น กรณีสร้างสรรค์งานเกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา งานชิ้นนั้นจะได้รับการคุ้มครองในประเทศไทยตามกฎหมายไทยด้วยเช่นกัน เพราะทั้งประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศไทยต่างได้ลงนามในสนธิสัญญานี้ ดังนั้นลิขสิทธิ์เป็นสิทธิที่เมื่อสร้างสรรค์งานขึ้นมาแล้วได้รับการคุ้มครองไปทั่วโลกในประเทศที่ได้ลงนามในสนธิสัญญานี้

ประเด็นความเป็นผู้ทรงลิขสิทธิ์ หรือเจ้าของในงานอันมีลิขสิทธิ์

ผู้สร้างสรรค์คือผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์มิใช่หรือ ถ้าจะกล่าวเช่นนี้ก็ไม่ได้แต่ก็ไม่ถูกต้องทั้งหมด ถ้าจะว่ากันตามตัวบทในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ผู้สร้างสรรค์จะเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ด้วยหรือไม่ต้องพิจารณาตามฐานะของผู้สร้างสรรค์ ดังนี้

กรณีผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์งานในฐานะพนักงานหรือลูกจ้าง ผู้สร้างสรรค์เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น ยกเว้นทำหนังสือข้อตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น ทั้งนี้ นายจ้างมีสิทธิในงานนั้นออกเผยแพร่ต่อสาธารณชนได้ตามที่เป็นวัตถุประสงค์แห่งการจ้างแรงงานนั้น (มาตรา 9)

กรณีผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์งานในฐานะรับจ้างงานของบุคคลอื่น ผู้ว่าจ้างเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น ยกเว้นตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น (มาตรา 10) ซึ่งไม่จำเป็นต้องทำเป็นหนังสือ

กรณีผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสรรค์งานในฐานะผู้รวบรวมงานอันมีลิขสิทธิ์ของผู้อื่น โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์มีการคัดเลือก หรือจัดลำดับในลักษณะมิได้ลอกเลียนงานของผู้อื่น และไม่กระทบสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์เดิมที่มีอยู่ในงาน ผู้รวบรวมเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ (มาตรา 12)

สำหรับการสร้างสรรค์งานในฐานะเป็นลูกจ้างพนักงานของกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่น หน่วยงานเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานที่ได้สร้างสรรค์ ยกเว้นตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่นเป็นลายลักษณ์อักษร (มาตรา 14)

อย่างไรก็ตามกรณีการสร้างสรรค์งานในฐานะของลูกจ้างพนักงานของกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่น ถ้าในการสร้างสรรค์งานชิ้นนั้นไม่เกี่ยวข้อง

กับงานในหน้าที่ของตน ผู้สร้างสรรค์ย่อมมีสิทธิในผลงานลิขสิทธิ์นั้น เช่นท่านเป็นอาจารย์สอนในคณะวิทยาศาสตร์ แต่ท่านใช้เวลาว่าง หรือนอกเวลาราชการแต่งเพลงรักเพื่อให้เกิดสุนทรียภาพทางอารมณ์ สิทธิในลิขสิทธิ์ที่เกิดขึ้นย่อมเป็นของอาจารย์ท่านนั้น มิได้เป็นของมหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต้นสังกัดแต่ประการใด

งานอันมีลิขสิทธิ์ของประเทศไทย ครอบคลุมงาน 9 ประเภท คำถามคือมีกรณีใดหรือไม่ที่ไม่ถือว่าเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ คำตอบคือมี โดยกฎหมายได้กำหนดไว้ในมาตรา 7 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ ประกอบด้วย

1. ข่าวประจำวัน ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เป็นเพียงข่าวสารโดยมิใช่งานในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ
2. รัฐธรรมนูญ และกฎหมาย
3. ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง คำชี้แจง และหนังสือตอบโต้ของกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่น
4. คำพิพากษา คำสั่ง คำวินิจฉัย และรายงานของทางราชการ
5. คำแปลและการรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ตามข้อ 1 ถึง 4 ที่กระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่นจัดทำขึ้น

ข้อพิพาทกับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาของวัดมุงคลประเภทพระเครื่อง

กรณีข้อพิพาทที่เคยเกิดขึ้นเกี่ยวกับวัดมุงคลพระเครื่อง กับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา ตัวอย่างเช่น คำพิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง (ลิขสิทธิ์ องค์จตุคามรามเทพยอดเสาหลักเมือง ผ้ายันต์พระโพธิสัตว์พางและผ้ายันต์สุริยันจันทรา, 2547) ซึ่งเป็นคดีหมายเลขคำที่ อ.2984/2545 คดีหมายเลขแดงที่ อ.979/2547

ข้อเท็จจริง

เมื่อประมาณปี 2529 หน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้มีการวางแผนสร้างศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นโดยมีการตั้งกรรมการขึ้นรับผิดชอบในการก่อสร้างและหารายได้ทั้งนี้มีการออกแบบเสาหลักเมือง ซึ่งมีเศียรขององค์จตุคามรามเทพยอดเสาหลักเมืองและวัดมุงคลเป็นผ้ายันต์หลายแบบ ซึ่งมีผ้ายันต์พระเทวโพธิสัตว์พางและผ้ายันต์สุริยันจันทรารวมอยู่ด้วย

ผู้เสียหายซึ่งเป็นกรรมการผู้รับผิดชอบในการสร้างศาลหลักเมืองเป็นผู้ให้ความคิดในการจัดทำงานศิลปกรรมศาลหลักเมืองและวัตถุมงคลดังกล่าวและมอบหมายให้บุคคลอื่นเขียนลวดลายศิลปกรรม โดยบางครั้งผู้เสียหายได้ออกแบบโดยสะกิดภาพประกอบ ต่อมาผู้เสียหายได้จัดแจ้งข้อมูลลิขสิทธิ์ที่สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสงขลาและสำนักลิขสิทธิ์กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้รับแจ้งข้อมูลลิขสิทธิ์ไว้

พนักงานอัยการจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นโจทก์และผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมฟ้องว่า จำเลยทั้งสี่ร่วมกันละเมิดลิขสิทธิ์งานสร้างสรรค์ประเภทงานศิลปกรรม ลักษณะงานประติมากรรมและงานภาพพิมพ์ ของผู้เสียหาย อันได้แก่เศียรขององค์จตุคามรามเทพยอดศาลหลักเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผ้ายันต์พระโพธิสัตว์พางค์พระกาฬ และผ้ายันต์สุริยันจันทรา โดยจำเลยทั้งสี่โดยทำซ้ำ ดัดแปลง และขายเศียรขององค์จตุคามรามเทพ เป็นองค์หล่อด้วยโลหะจำนวนประมาณ 10,000 องค์ และทำซ้ำดัดแปลง และขายผ้ายันต์พระโพธิสัตว์พางค์พระกาฬจำนวนประมาณ 300 ผืน และผ้ายันต์สุริยันจันทราจำนวนประมาณ 300 ผืน จำเลยทั้งสี่ให้การปฏิเสธ

ข้อกฎหมาย

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“ผู้สร้างสรรค์” หมายความว่า ผู้ทำหรือผู้ก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 8 ให้ผู้สร้างสรรค์เป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานที่ตนได้สร้างสรรค์ขึ้น ...

มาตรา 31 ผู้ใดรู้อยู่แล้วหรือมีเหตุอันควรรู้ว่างานใดได้ทำขึ้นโดยละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานนั้น เพื่อหากำไร ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำได้ต่อไป

(1) ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขาย ให้เช่า เสนอให้เช่า ให้เช่าซื้อ หรือเสนอให้เช่าซื้อ

(2) เผยแพร่ต่อสาธารณชน

(3) แจกจ่ายในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของลิขสิทธิ์

(4) นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร

มาตรา 69 ผู้ใดกระทำการละเมิดลิขสิทธิ์หรือสิทธิของนักแสดงตามมาตรา 27 มาตรา 28 มาตรา 29 มาตรา 30 หรือ มาตรา 52 ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นการกระทำเพื่อการค้า ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงสี่ปี หรือปรับตั้งแต่หนึ่งแสนบาทถึงแปดแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 70 ผู้ใดกระทำการละเมิดลิขสิทธิ์ตามมาตรา 31 ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท

ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นการกระทำเพื่อการค้า ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามเดือนถึงสองปีหรือปรับตั้งแต่ห้าหมื่นบาทถึงสี่แสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (ราชกิจจานุเบกษา, 2537)

ข้อพิจารณา

ผู้เสียหายเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานศิลปกรรมตามฟ้องหรือไม่

ผลของคดี

ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางพิพากษายกฟ้อง โดยได้วินิจฉัยว่าผู้มีสิทธิในงานหรือเป็นเจ้าของงานอันมีลิขสิทธิ์ในฐานะผู้สร้างสรรค์งานไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ทำงานขึ้นหรือก่อให้เกิดงานสร้างสรรค์ ต้องมีลักษณะที่ผู้นั้นได้ใช้ความรู้ วิจารณ์ญาณ ฝีมือ ทักษะ แรงงาน หรือการตัดสินใจที่ทำให้เกิดงานนั้นขึ้น ในคดีนี้ผู้เสียหายมิได้เป็นผู้จัดทำงานขึ้นเอง แต่เป็นผู้ให้ความคิดในการจัดทำงานศิลปกรรมแม้จะได้ความว่าการแสดงความคิดในบางครั้งได้ออกแบบโดยสะเก็ดภาพประกอบ แต่ก็ยังเป็นเพียงภาพวาดที่ไม่ได้ให้รายละเอียดใด ๆ ไว้ เป็นเพียงการแสดงขอบเขตของงานกว้าง ๆ และมีได้แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับงานศิลปกรรมตามฟ้อง อีกทั้งผู้เสียหายมิได้ว่าจ้างให้บุคคลอื่นออกแบบหรือจัดทำขึ้น แต่ผู้ออกแบบจัดทำงานศิลปกรรมขึ้นเป็นการอาสาทำให้เพราะเป็นของคู่บ้านคู่เมืองและไม่คิดค่าจ้างเนื่องจากว่าเป็นการออกแบบให้เพื่อประโยชน์ของสาธารณะ ไม่ใช่ผลประโยชน์ของบุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยเฉพาะสำหรับการจัดแจ้งข้อมูลลิขสิทธิ์และการรับแจ้งข้อมูลของสำนักลิขสิทธิ์ กรมทรัพย์สินทางปัญญานั้น ไม่อาจถือได้ว่าผู้เสียหายได้มาซึ่งสิทธิโดยชอบแต่อย่างใด โดยการได้มาซึ่งงานอันมีลิขสิทธิ์ ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย การจัดแจ้งข้อมูลลิขสิทธิ์ มิใช่การรับรองว่าผู้จัดแจ้งเป็นผู้มีลิขสิทธิ์ในงานที่ได้นำมาจัดแจ้ง แต่เป็นเพียงการที่

ทางราชการเปิดโอกาสให้ผู้ที่ยังอ้างว่าเป็นเจ้าของงานได้จัดทำบันทึกการสร้างสรรค์งานนั้น ไว้เป็นหลักฐานเท่านั้น

สรุป

การพิจารณาวัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง กับการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญานั้น สามารถที่จะจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาได้ หากผู้ประสงค์ที่จะทำการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาเป็นผู้สร้างสรรค์วัตถุมงคลพระเครื่องรุ่นหรือพิมพ์นั้นขึ้นมาด้วยตัวเอง ด้วยเหตุผลที่ว่า การคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์เป็นไปในลักษณะการแจ้งข้อมูลพระเครื่องรุ่นหรือพิมพ์ต่าง ๆ ให้กรมทรัพย์สินทางปัญญารับทราบเท่านั้น แต่กรมทรัพย์สินทางปัญญามีได้ตรวจสอบงานที่แจ้งข้อมูลว่าละเมิดวัตถุมงคลพระเครื่องซึ่งงานของผู้ใดหรือไม่ หรือผู้แจ้งข้อมูลเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์วัตถุมงคลพระเครื่องในงานชิ้นนั้นเท็จจริงประการใด ดังนั้นการแจ้งข้อมูลลิขสิทธิ์กับกรมทรัพย์สินทางปัญญาจะมีประโยชน์และจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาได้ ก็ต่อเมื่อผู้ประสงค์ที่จะทำการจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาเป็นผู้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้นมาด้วยตัวเองอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กัลย์ กัลยาณมิตร. (12 กรกฎาคม 2561). มหาวิทยาลัยแม่โจ้. เข้าถึงได้จาก

<http://www.erp.mju.ac.th/articleDetail.aspx?qid=66>

ณัฐวุฒิ แก้ววิมล. (2558). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจเช่าพระเครื่องออนไลน์

เว็บไซต์ G-pra. กรุงเทพมหานคร: เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดวงธรรม โชนเขตประทีป. (2513). พระกริ่ง. กรุงเทพมหานคร: ไทยสัมพันธ์.

บุษยเทพย. (2528). ชิวประวัติ อภินิหาร พระคาถาชินบัญชรของเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุฒา

จารย์(โต) วัดระฆังฯ. กรุงเทพมหานคร: เจริญผล.

พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตโต). (2531). พระพุทธศาสนาในอาเซียน. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2505). พระราชปรารภเรื่องพระพุทธชินราช. จดหมายเหตุกรุงสยาม, หน้า 48-50.
- พระมหามนตรี วรลโ(ป้อมสุข). (2542). อิทธิพลของวัดมุงคล ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน. พระนครศรีอยุธยา: วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พินิจ สุริยาบุตร. (2537). พระกริ่งปวเรศฯ คณศพระเครื่อง. พระเครื่อง, 21-26.
- ยิ่งเทพ จันทรังษี. (2538). มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับ การจัดสร้าง การโฆษณา และการเก็บรักษา วัดมุงคลในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2537). ใน พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2537 เล่ม 11 ตอนที่ 59 ก (หน้า 286-288). กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- ลิขสิทธิ์ องค์ตุคามรามเทพยอดเสาหลักเมือง ฝ่ายันต์พระโพธิสัตว์พวงพระกาฬและฝ่ายันต์สุริยันจันทรา, อ.979/2547 (ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง 29 พฤษภาคม 2547).
- ศรีศักร วรลิโถม. (2527). พระเครื่องในเมืองสยาม(พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ศศิวิมล สิทธิโชค. (2557). ปัญหาในการควบคุมการจัดสร้างและการเข้าบูชาวัดมุงคล ตามกฎหมายที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ศาลอาญา. (12 กรกฎาคม 2561). เข้าถึงได้จาก ศาลอาญา: <http://www.crimc.coj.go.th/>
- สรพล ไศภิตกุล. (2544). อาณาจักรเครื่องรางของขลัง:วิถีแห่งความเชื่อของชาวสยาม. เขียนพระ, 16.
- เสถียร พันธรังสี. (2521). ศาสนาโบราณ. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แสง จันทรงาม. (2534). ศาสนศาสตร์(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์.